

**IN MEMORIAM HERMAN LIEBAERS, 1919-2010.
KONINKLIJKE VLAAMSE ACADEMIE VAN BELGIË
KLASSE VAN DE MENSWETENSCHAPPEN.
ZATERDAG, 19 FEBRUARI 2011.**

Waarde heren Vast Secretaris en Bestuurder, confraters en consorores, beste familie, collega's en vrienden van Herman Liebaers,

Op 21 november 2009 heeft deze Klasse, in aanwezigheid van zijn familie een laudatio ter gelegenheid van Herman Liebaers negentigste verjaardag georganiseerd. Hij zelf was toen al te ziek om nog persoonlijk aanwezig te zijn en onze felicitaties in ontvangst te nemen. Een jaar later, op 9 november 2010 overleed hij.

Zijn overlijden is in de media niet onopgemerkt voorbij gegaan. Ik heb de meeste van deze *In memoriams* doorgenomen en kunnen constateren wat u wellicht ook allemaal opgemerkt heeft: dat het verhaal over dat ene zinnetje over Prins Philippe uit het interview met Yves Desmet van De Morgen en het ontslag als Hofmaarschalk dat daarop volgde, deze berichtgeving tot en met kleurde en zelfs overheerste. In het beeld dat de media ophingen, blijft hij ermee geassocieerd en overschaduwde het zowat al zijn andere verdiensten.

De krantenartikelen hechten ook aandacht aan de redenen waarom hem in 1974 gevraagd werd om de functie van Hofmaarschalk waar te nemen: in hofkringen vond men het toen nuttig Boudewijn meer aansluiting te doen vinden bij de Vlaamse opinie. Binnen de francofone, katholieke aristocratische paleisentourage wilde men het geluid van de vrijzinnige, de intellectuele en de culturele wereld binnenbrengen. Herman Liebaers werd op die manier de eerste Nederlandssprekende Vlaming aan het hof. Dat hij een goede werkrelatie ontwikkelde met de koning, verzwegen men ook niet in de artikelen, noch enkele positieve aspecten van zijn activiteiten om het imago van de vorst te verzorgen. Maar de hoofdaandacht ging toch naar de ergernis waaraan Herman Liebaers in het openbaar uiting gaf, ergernis aan de strenge religiositeit van de koningin en vooral aan de manipulaties van kardinaal Suenens, die hij als het brein zag achter de weigering van Boudewijn om zijn eed die hij als koning had afgelegd in de abortuskwesitie te breken. Vooral deze onderdelen in de autobiografische werken die hij later over deze periode schrijft, krijgen media-aandacht en die media-aandacht klonk nu opnieuw door in de *In memoriams*. Geen enkele journalist zette Liebaers analyses in de bredere context van de maatschappijkritische houding die hem zo eigen was. Dat hij een vernieuwende wind liet waaien in het Paleis werd evenmin in de verf gezet. Zijn goede vriend en Nobelprijswinnaar de Duve doet dat wel in zijn condoleantiebrief aan de familie, die deze de Academie toestuurde. Hij heeft het over "ses services éminents à la Cour, où il inaugura une forme rafraichissante de la fonction de Grand Maréchal. On lui doit d'avoir introduit de nombreuses personnalités culturelles, dont moi-même, dans l'ambiance feutrée du Palais." En hij gaat voort: "Je songe à un voyage inoubliable dans quatre pays de l'Afrique avec le Roi Baudouin et la Reine Fabiola en 1975, aux visites de nos souverains à l'Institut que je venais de créer, et à l'accueil généreux qu'ils accordèrent à plusieurs reprises aux membres de notre Conseil Scientifique Internationale, toutes initiatives auxquelles votre père n'était pas étranger".

Kortom, in het mediabeeld dat van Herman Liebaers bij zijn overlijden gemaakt werd, vernemen we heel weinig over Herman Liebaers als intellectueel – de Duve heeft het over “ses immenses qualités intellectuelles et morales” - over zijn betekenis als bibliothecaris, over zijn rijke carrière, noch over zijn boeiende persoonlijkheid. Het is hier de plaats om aan die aspecten wel aandacht te besteden. Ik doe dat vanuit mijn eigen ervaring, op basis van zijn geschriften en op die van onze confrater Ludo Simons, die hem als collega-bibliothecaris goed gekend heeft.

Kwam Herman Liebaers uit een arbeidersgezin dat een carrière als intellectueel moeilijk maakte? Ja en neen. Hij groeide wel op in een arbeidersmilieu maar wel met een bijzondere vader. Die was namelijk een militant die in de geschiedenis van de links-socialistische arbeidersbeweging een prominente plaats inneemt. Hij was een fervent vakbondsman in de textielsector en een trotskist. Van trotskisten is gekend dat ze veel belang hechten aan de lectuur van de marxistische geschriften. Toen hij nog heel jong was, verhuisde het gezin van Tienen naar Schaarbeek en daar volgde Herman eerst technisch onderwijs en daarna aan het Franstalige atheneum de moderne afdeling. In Gent, toen nog maar een decennium lang Nederlandstalig, ging hij vervolgens Germaanse filologie studeren. In 1943 studeerde hij af op een verhandeling over de Nederlandse dichteres Hélène Swarth, een verhandeling die tot een boek leidde dat nog steeds gelezen wordt.

De oorlog verliep ook voor Herman Liebaers niet zonder problemen. De forten van Breendonk en Hoei heeft hij ook binnenin leren kennen. Maar in 1944 kan hij als bibliothecaris beginnen in de Koninklijke Bibliotheek. Hij legt zich onmiddellijk toe op het behalen van een getuigschrift Bibliotheekwetenschap. Na de oorlog krijgt hij eerst een opdracht in de CERN, in de Universitaire Stichting en als fellow van de BAEF specialiseert hij zich verder in de Verenigde Staten. In 1956, onder de “parse” regering Van Acker, wordt hij tot hoofdconservator van de Koninklijke Bibliotheek benoemd en tot 1974, het jaar waarin hij Hofmaarschalk wordt, vangt een periode aan waarin hij een zeer sterke stempel drukt op de ontwikkeling van deze instelling, zowel wat haar collecties betreft, als haar personeel en haar infrastructuur. Hij draagt niet alleen zorg voor de modernisering van de boekencollectie maar ook de collecties van het Handschriften en Prentenkabinet worden sterk aangevuld, zodat ze uitgroeien tot de toptien van de wereld. Hij moedigt ook het mecenaat aan een overheidsinstelling aan en brengt verschillende legaten van bibliofiele uitgaven aan, waaronder die van Solvay. Hij start ook de tentoonstellingen op die de Albertina bekendheid verlenen. De catalogi die onder zijn beheer gepubliceerd werden, blijven doorgaans gezaghebbende referentiewerken. Het wetenschappelijk personeel van de bibliotheek moedigde hij dan weer aan om onderzoek te verrichten. Wie een doctoraat wilde afwerken, kon op faciliteiten rekenen. Een intellectuele, wetenschappelijk geschoolde groep mensen kreeg op die manier toegang tot deze federale instelling. Zonder te forceren, zorgde hij met Vlaamse benoemingen, na examens uiteraard, voor een taalevenwicht. Onder zijn leiding zag de nieuwe Albertina het licht. Met grote slagkracht leidde hij de nieuwbouw. In 1969 werd het nieuwe gebouw op de Kunstberg geopend, met 150 kilometer boekenrekken. Hij maakte er een moderne bibliotheek van, het geliefkoosde oord van talrijke onderzoekers uit binnen- en buitenland.

Als hoofdconservator van de KBB verzorgde hij ook zijn internationale reputatie. In het belang van de bibliotheek reisde hij de wereld rond en bouwde een zeer ruime internationale kennissenkring op. Hoe hij dat netwerk oprichtte, lezen we in *Beyond Belgium, the adventures of a librarian worldwide* dat in 2003 verscheen. Het netwerk leidde tot talrijke internationale

functies. Ik noem er slechts enkele: voorzitter en daarna erevoorzitter van de International Federation of Library Associations (1970-1974), adviseur van de Library of Congress in Washington, jurylid van de wedstrijd voor het Pompidou-centrum in Parijs, adviseur bij de oprichting van de keizerlijke bibliotheek van Teheran, etc. Dank zij hem verwierf de KBB ontegensprekelijk een internationale faam. Maar Liebaers' reputatie werd ook in België erkend: er werd naar zijn expertise geluisterd en hij kreeg meestal ook de middelen die hij vroeg.

In het onmiddellijke verlengde van deze activiteiten was hij tevens actief als uitgever van kunsthistorische- en historische werken, in het Mercatorfonds, maar ook in het Comité Pro Civitate van het Gemeentekrediet. Het is vooral tijdens die vergaderingen dat ik Herman beter heb leren kennen als jurylid van de talrijke ingezonden licentieverhandelingen en doctorale proefschriften die we te lezen kregen. Dat de prijs Pro Civitate ondertussen overgedragen werd aan de ARB en de KVAB en dus niet verdwenen is, heeft hem zeker plezier gedaan. En dat de rijke collectie boeken van het Gemeentekrediet naar de ARB gegaan is - en laat ons hopen ook in samenwerking met de KVAB - zou hij eveneens gewaardeerd hebben.

In de jury van Pro Civitate zetelde hij niet enkel als gerenommeerde hoofdbibliothecaris, maar ook als docent bibliotheekwezen, want als de VUB in 1970-1971 een autonome universiteit wordt, dan vraagt men hem met deze colleges te starten in de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte en meer bepaald in de afdeling Communicatiewetenschappen. Hij had er heel wat enthousiaste studenten. Samenwerken met andere universiteiten in het kader van deze colleges, staat al vlug op het programma van professor Liebaers. Zo vertelt Ludo Simons ons dat hij door Liebaers uitgenodigd werd om over de Vlaamse uitgeverwereld te komen doceren, en dat Liebaers ook in zijn Leuvense lessen gastcolleges gaf.

De reputatie die hij in de wereld van het bibliotheekwezen heeft opgebouwd en als academicus, leidden er toe dat hij in 1980 - hij is dan nog Hofmaarschalk- lid wordt van de Koninklijke Academie in onze klasse, waar de aanwezigheid van topbibliothecarissen een lange traditie kent. In de laudatio van 2009 heb ik het gehad over zijn grote betrokkenheid bij het leven van de Academie en van onze Klasse.

In de verschenen *In memoriams* werd ook weinig stil gestaan bij Liebaers' persoonlijkheidskenmerken. Zijn gedrevenheid, die we ook hier in de Academie meegemaakt hebben, was er een van. Liebaers was ook bekend om zijn grote eruditie die hij als meester in de conversatiekunst regelmatig opvoerde tijdens de vergaderingen, maar vooral tijdens lunches en diners en die op de gasten steevast een sterke indruk maakte. Ik heb daar staaltjes mogen van meemaken tijdens de Pro Civitate-lunches die aan de juryvergaderingen vooraf gingen. Hij schiep zonder meer een intellectuele sfeer rondom zich, die de typische gesprekken onder historici meermaals overstegen.

Dat hij affiniteiten had met de Rode Leeuwen in Brussel was gekend, maar hij is nooit actief geweest in de politiek. Daarvoor was hij te onafhankelijk. Hij was niet de man van de confrontaties met de politiek, noch van de niet altijd even prettige evenwichtsoefeningen die ermee samengaan. Hij bleef liever de vrijdenker die niet in één hokje paste. Vrij, vrijmoedig en vrank kwam hij steeds voor zijn mening uit. Het is ook in die context dat we zijn interviews en geschriften moeten zien. Ik citeer hier graag weer Ludo Simons: "What he said and wrote did not always please everyone, but that did not border him. Take it or leave it, there was no other choice", schrijft hij in een gelegenheidstekst. Maar Ludo Simons vertelt in dit artikel ook een ander verhaal dat zich in november 1964 afspeelde tijdens het eerste congres van de Vlaamse Vereniging van Bibliotheek-, Archief- en Documentatiepersoneel in Mechelen, in aanwezigheid van de minister-burgemeester. Liebaers hield de toespraak en had het over de idiote manier waarop in België een gebouw zoals de nieuwe KB tot stand komt: bij de

verdeling van de opdrachten aan aannemers en onderaannemers wordt rigoureus een politieke verdeelsleutel in acht genomen. En vervolgens spaarde hij geenszins zijn concrete kritiek op de nefaste gevolgen ervan, met als gevolg dat de minister boos was en zonder afscheid te nemen vertrok. Voor een dergelijke mate van geestelijke vrijheid had ik diepe bewondering, zo luidde Ludo Simons' commentaar.

Die zelfde geestelijke vrijheid merkt men ook in zijn boeken, waarin hij onder meer een kritische inkijk geeft in de werking van het toenmalige hof en zijn ongenoegen onverbloemd uit over de weinig pluralistische sfeer die er heerste en over de grote rol die de politieke kabinetschef er speelde. In de jaren die op zijn geschriften volgden, traden er in de verhouding hof-politiek-media heel wat veranderingen op. Openheid inzake de verhouding met de vorst zijn zowat schering en inslag geworden. Achteraf gezien is de bijdrage van Liebaers dan ook slechts een voorbode geweest van een stroming die de constitutionele monarchie van de haar nog resterende mythische kanten ontdoet, een stroming die zich vandaag de dag overal volop doorzet en de monarchieën tot aanpassingen noopt.

Ik wil tot slot even de eindzin van Rik van Cauwelaerts *In memoriam* citeren. "Uiteindelijk zijn alleen zijn boekenvrienden Liebaers oprecht blijven waarderen", schrijft hij. En de waardering van deze boekenvrienden, geachte familieleden, collega's en vrienden van Herman Liebaers, vindt men ook in deze Klasse van de KVAB, waar men hem als een internationaal gereputeerd bibliothecaris, een uitmuntend kenner van het bibliotheekwezen, een kritisch intellectueel, een zeer betrokken lid en een bijzondere man zal blijven herinneren.

Els Witte
15 februari 2011.